

Demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism

Slutredovisning regeringsuppdrag

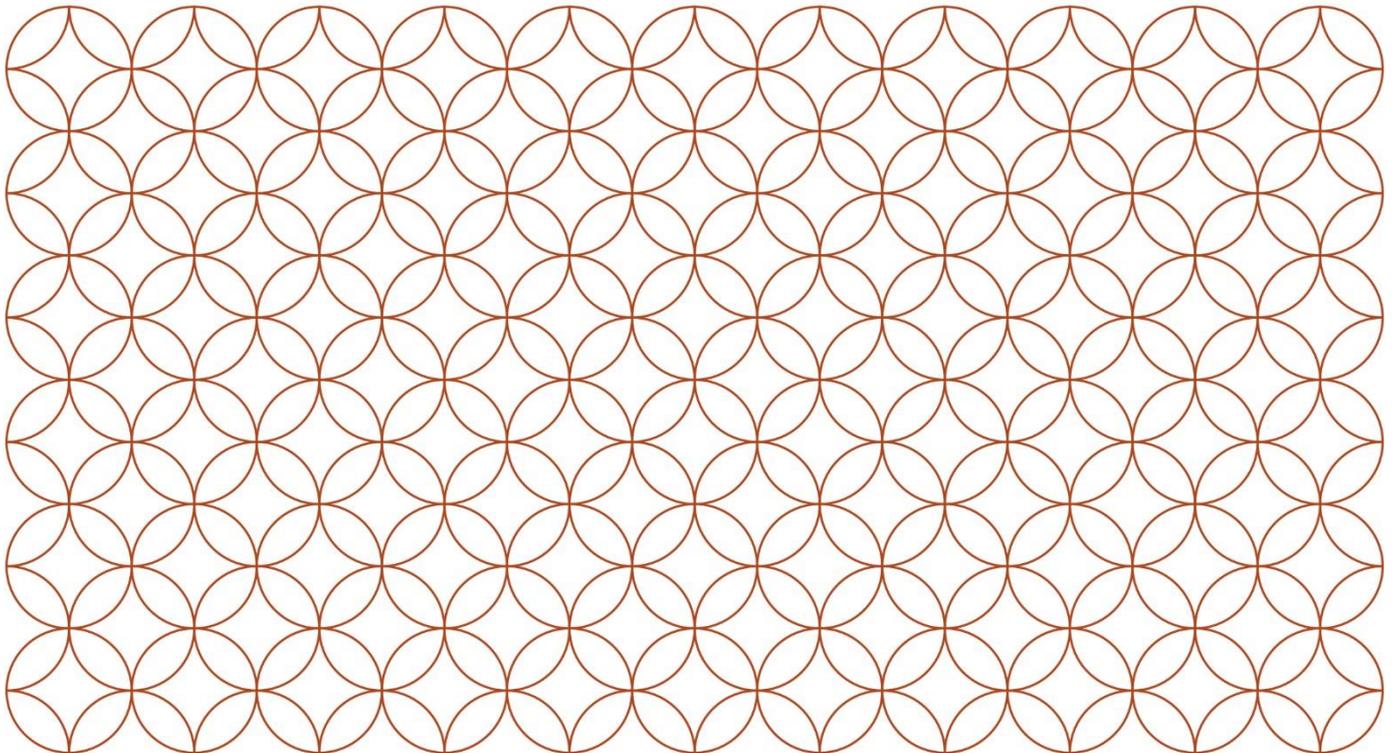
Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

Dokumentdatum: 2024-01-15

Diarienummer, Skolverket 2022:422

Diarienummer, Forum för levande historia 2022/145

Innehåll

1. Sammanfattning.....	4
2. Två myndigheter – ett uppdrag.....	4
2.1 Gemensamt uppdrag till Skolverket och Forum för levande historia	4
3. Demokratistegen – ett demokratistärkande verktyg	5
3.1 Demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism	5
3.2 Nationella planen mot rasism samt åtagande från Malmöforum.....	6
3.3 En demokratisk skola och folkbildning för ett aktivt deltagande i vår demokrati.....	7
3.4 Identifierade utmaningar som Demokratistegen svarar mot	8
Höga förväntningar men begränsat utrymme	8
Otydligt uppdrag och spridda resurser.....	9
Sverige är fortfarande bra på utbildning för demokrati - men det finns utmaningar med bristande likvärdighet.....	10
Demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter genomsyrar inte i tillräckligt hög grad skolmiljön	11
Brister i delaktighet och inflytande	12
I Skolverkets riktade insatser synliggörs att demokrati- och värdegrundsarbetet behöver stärkas	13
3.5 Utgångspunkter i norska Dembra och Europarådets ramverk.....	14
4. Hög grad av transparens - samverkan, förankring och spridning	15
4.1 Samverkan enligt uppdrag	15
4.2 Förankring genom ytterligare samverkan och samråd	15
4.3 Samverkan under utprovning	16
4.4 Spridning och information om det pågående arbetet.....	16
4.5 Deltagande/bidragande jubileumskonferens Dembra 10 år.....	16
5. Närmare om Demokratistegen	17
5.1 Modellens innehåll	17
5.2 Målgrupperna erbjuds handledning i arbetet	18
5.3 Utprovning av testversion i nära samarbete med profession och forskning.....	18
5.4 Nordisk grundkurs i Europarådets ramverk.....	19
6. Demokratistegen lanseras 7 februari 2024	19

7. Det fortsatta arbetet med Demokratistegen.....	20
7.1 Ett långsiktigt stöd.....	20
7.2 Rollfördelning mellan myndigheterna.....	20
7.3 Förvaltning och anpassning av Demokratistegen	21
7.4 Uppföljning och utvärdering av Demokratistegen	21
7.5 Återkommande utbildningstillfälle om skola och demokrati	21
7.6 Nätverk för beprövad erfarenhet och forskarråd	22

1. Sammanfattning

Skolverket och Forum för levande historia har tillsammans tagit fram Demokratistegen - en modell för demokratistärkande utvecklingsarbete inom skolväsendet och folkbildningen. Namnet syftar till att signalera att det handlar om ett systematiskt och långsiktigt arbete där alla tar steg tillsammans för ökad demokratisk handlingskraft. Genom att använda Demokratistegen får verksamheter stöd att arbeta systematiskt med demokrati och mänskliga rättigheter utifrån sina behov. Myndigheterna erbjuder handledning i arbetet med Demokratistegen.

Demokratistegen är framtagen med utgångspunkt i den norska konceptet Dembra och Europarådets ramverk om kompetenser för demokratisk kultur. Modellen har tagits fram och utprovats i nära och löpande kontakt med professioner inom skolväsendet och folkbildningen samt i samråd med forskare. Under arbetet har ett samarbete med Norge etablerats och en nordisk grundkurs i Europarådets ramverk har tagits fram och genomförts.

Regeringsuppdraget utgår ifrån ett av Sveriges åtaganden vid Malmöforum 2021. Myndigheternas bedömning är att utgångspunkten i en bred proaktiv ansats är nödvändig för arbetet att förebygga och motverka antisemitism och andra former av rasism. Dessa utmaningar behöver hanteras som del i ett systematiskt arbete att förebygga och motverka alla uttryck av intolerans och gruppfientlighet som strider mot grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter. Då utrymmet för skolutveckling är begränsat behöver ett verktyg för systematiskt arbete täcka flera aspekter av demokrati och mänskliga rättigheter – både inom undervisningen och i skolmiljön i övrigt. Myndigheternas uppfattning är att Demokratistegen väl kompletterar andra insatser mot antisemitism och rasism och framgångsrikt kan utgöra ett nav som arbetet kan organiseras kring.

Demokratistegen vänder sig till grundskolan, gymnasieskolan, vuxenutbildningen och folkhögskolan. Under 2024–2025 kommer Demokratistegen kompletteras så att det även kan användas i skolformerna förskola, anpassad grundskola, anpassad gymnasieskola och studieförbund inom folkbildningen.

2. Två myndigheter – ett uppdrag

2.1 Gemensamt uppdrag till Skolverket och Forum för levande historia

I regleringsbrev för 2022 anges att Statens skolverk under 2022 och 2023 tillsammans med Forum för levande historia ska utveckla ett verktyg för

systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Myndigheterna ska erbjuda målgrupperna processtöd i arbetet med verktyget. Syftet är att motverka antisemitism och andra former av rasism. Utgångspunkt för uppdraget är kunskaper och erfarenheter från arbetet med det norska konceptet Dembra och Europarådets ramverk om utbildning för aktivt medborgarskap (Reference Framework of Competences for Democratic Culture, RFCDC). I uppdraget ska Skolverket och Forum för levande historia även inhämta kunskaper och erfarenheter från Folkbildningsrådet, Statens medieråd och andra relevanta aktörer.¹ Myndigheterna delredovisade uppdraget 15 september 2023 enligt uppdragsbeskrivningen. Delredovisningen föredrogs för Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet, Kulturdepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet) den 15 september 2023.

3. Demokratistegen – ett demokratistärkande verktyg

3.1 Demokratistärkande insatser för att motverka antisemitism och andra former av rasism

Bakgrunden till regeringsuppdraget är Sveriges åtaganden vid Malmöforum 2021 för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism, antiziganism och andra former av rasism. Uppdraget kan också fästas vid myndigheternas arbete med åtgärder och insatser kopplade till regeringens nationella plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott liksom efterföljande åtgärdsprogram. Av den nationella planen framgår att regeringen anser att skolväsendet är en nyckelinstitution i det långsiktiga främjandet av en värdegrund som utgår från alla människors lika värde och allas rätt att bli behandlade som individer på lika villkor. Vidare ser regeringen att skolan genom sitt främjande arbete har en viktig roll i att förebygga rasism och våldsbejakande extremism. Utbildning ger, enligt regeringens uppfattning, människor tillgång till bildning för personlig utveckling och förutsättningar till ett aktivt deltagande i ett demokratiskt samhälle.²

Utbildningen inom skolväsendet ska enligt läroplanerna förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.³ Utbildningens uppdrag att främja

¹ Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens skolverk, U2022/02898 m.fl. Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Forum för levande historia, Ku2022/00785.

² Samlat grepp mot rasism och hatbrott – Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, Regeringskansliet, Justitiedepartementet, Kulturdepartementet, 2017 samt åtgärdsprogram A2022/00998, A2022/00458, A2021/02215 (delvis).

³ Skolans värdegrund och uppdrag, del 1, Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, samt förskolans, gymnasieskolans och vuxenutbildningens läroplaner liksom motsvarande skolformer, SKOLF 2021:5.

demokrati och alla människors lika värde är utgångspunkten för arbetet mot antisemitism och andra former av rasism.⁴ Enligt läroplanerna ska intolerans, förtryck och våld, som till exempel rasism, sexism och hedersrelaterat våld och förtryck, förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser.⁵ Anställda i skolväsendet har alla ett ansvar att motverka antisemitism och andra former av rasism. Arbetet sker både genom att förebygga och motverka uttryck inom utbildningen samt genom att utrusta barn och elever med demokratiska kompetenser att som samhällsmedborgare bejaka grundläggande principer om demokrati och mänskliga rättigheter och stå emot alla uttryck av antisemitism och andra former av rasism.

3.2 Nationella planen mot rasism samt åtagande från Malmöforum

Regeringens nationella plan mot rasism ger en struktur för samordning och uppföljning som lägger grunden för ett långsiktigt strategiskt arbete.⁶ Kunskap och utbildning framhålls i planen som särskilt viktiga områden i planen som även omfattar strukturell rasism i betydelsen att rasistiska handlingar inte alltid baseras på en individs politiska övertygelse utan kan ske omedvetet. Det innebär att rasism, i olika former, finns som en del av samhällets strukturer. Som del av Sveriges åtaganden från Malmö internationella forum för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism (Malmöforum) har regeringen beslutat om fem åtgärdsprogram mot olika former av rasism för perioden 2022–2024. Åtgärdsprogrammen innehåller konkreta åtgärder med syftet att motverka afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi respektive rasism mot samer. I åtgärdsprogrammen hänvisas till regeringsuppdraget om demokratistärkande insatser i skolan för att motverka antisemitism och andra former av rasism.⁷

Myndigheternas bedömning är att utgångspunkten i en bred proaktiv ansats är nödvändig för arbetet att förebygga och motverka till exempel antisemitism och andra former av rasism. Frågorna behöver hanteras som del i skolans systematiska arbete att förebygga och motverka alla uttryck av intolerans och gruppfiendlighet som strider mot skolans värdegrund. En nyligen publicerad rapport från Forum för levande historia visar att olika typer av okunskap, myter och rädsla ligger bakom antisemitism.⁸ En slutsats är att det finns en tendens att förlägga ansvaret för antisemitism ”någon annanstans”. Bland annat finns det föreställningar om att det är personer med muslimsk bakgrund eller med rötter i Mellanöstern som är helt eller delvis ansvariga för fördomar och fiendlighet mot judar. På så sätt kan fördomar mot och okunskap om olika grupper samspela för att befästa en viss världsbild eller försvåra ett lärande. En bred demokratistärkande ansats bör därför

⁴ Att motverka rasism i förskolan och skolan, Emma Arneback & Jan Jämte, Natur och Kultur, 2017.

⁵ SKOLF 2021:5

⁶ Samlat grepp mot rasism och hatbrott – Nationell plan mot rasism, liknande former av fiendlighet och hatbrott, Regeringskansliet, Kulturdepartementet, 2017.

⁷ A2022/01000 A2021/02215 (delvis).

⁸ Okunskap, myter och rädsla. Den svenska allmänhetens förklaringar till fördomar och fiendlighet mot judar som grupp. Rapportförfattare: Oscar Österberg (Forum för levande historia 2023)

beakta att olika former av rasism och intolerans måste identifieras och motverkas utifrån sina speciella särdrag samt att det inte finns någon specifik metod eller arbetssätt som kan åtgärda utmaningar som ofta är komplexa.

Till detta ska läggas att utrymmet för skolutveckling är begränsat och ett verktyg för systematiskt demokratistärkande arbete behöver täcka flera aspekter av demokrati och mänskliga rättigheter – både inom undervisningen och i skolmiljön i övrigt. Utredningar och rapporter pekar på behov av systematiskt arbete och högre grad av samsyn i skolans arbete med demokrati.⁹ Myndigheternas uppfattning är att ett verktyg för systematiskt demokratiarbete i skolan väl kompletterar andra insatser mot antisemitism och rasism och framgångsrikt kan utgöra det nav som arbetet kan organiseras kring. Demokratistegen behöver vidare ses i förhållande till de uppdrag som givits utifrån regeringens nationella handlingsplan mot rasism och efterföljande åtgärdsprogram liksom medel för hågkomstresor och ytterligare uppdrag om antisemitism givna i regleringsbrev för 2024.¹⁰

3.3 En demokratisk skola och folkbildning för ett aktivt deltagande i vår demokrati

När vår demokrati utmanas fyller skolan och annan utbildning en viktig funktion. Regeringens *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara*, identifierar att den svenska demokratin står på en stark grund men att en omvärld i förändring med till exempel ekonomisk globalisering, internationell migration, klimatförändringar, digitalisering och en mer instabil och våldsam omvärld påverkar också vår demokrati.¹¹ Strategin identifierar tre utmaningar; ett demokratiskt utanförskap, ett hotat demokratiskt samtal och att antidemokratiska aktörer utmanar vår demokrati. Samhällets demokratiutmaningar avspeglas också i skolan.

Utgångspunkten för modellen Demokratistegen är en förståelse av att arbete med demokrati inom skolan och folkbildning samtidigt utgör både mål och medel – en demokratisk skola och folkbildning stärker ett aktivt deltagande i demokratin. Demokratiarbete inom utbildning avser därför både skolmiljön samt att barn, elever och deltagare inom folkbildningen får möjligheter att utveckla kunskaper och förmågor för att aktivt delta och bidra i demokratin. Detta är i överensstämmelse med att demokratiutbildning kan beskrivas med perspektiven *om*, *genom* och *för*. Att lära *om* demokrati och mänskliga rättigheter och utveckla förmågor *för* ett aktivt medborgarskap. Att lärandet sker *genom* att grundläggande

⁹ Skolornas arbete med demokrati och värdegrund (Skolinspektionen 2012), Skolors arbete med lärande för hållbar utveckling (Skolinspektionen 2019) och Vår demokrati – värd att värna varje dag SOU 2022:28.

¹⁰ Till exempel; Ku2021/02377 (delvis), A2021/01912, Ku2022/00923, A2022/00844, A2022/00845, Ku2021/02054, Ku2017/01622, U2023/02553, U2023/02810, U2023/02982, Ku2023/01296 (delvis), Ku2023/01402, m.fl.

¹¹ Regeringskansliet, (Kulturdepartementet 2018), artikelnummer Ku18:02.

demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter genomsyrar lärmiljön.¹²

Myndigheterna har valt att kalla modellen (verktyget) för Demokratistegen. Målet är att skolväsendet och folkbildningen i användandet av Demokratistegen stärker demokratin genom att ge bättre möjligheter för barn, elever och deltagare inom folkbildning att utveckla de kunskaper och förmågor som behövs för att aktivt delta i vår demokrati. Med Demokratistegen kan verksamheterna även identifiera utmaningar när lärmiljön inte tillräckligt präglas av demokrati och mänskliga rättigheter. En utbildning som i hög grad utformas i linje med grundläggande principer om demokrati och mänskliga rättigheter främjar barns och elevers, liksom deltagare inom folkbildning, lärande. Utsatthet för antisemitism eller andra former av rasism skapar otrygghet och är något som liksom låg känsla av tillhörighet motverkar likvärdiga möjligheter att lära och utvecklas.

Skolverkets och Forum för levande historias avsikt är att Demokratistegen ska vara en modell för ett systematiskt arbete med demokratifrågor där verksamheternas egna identifierade utmaningar blir utgångspunkten för utvecklingsarbetet. Till modellen Demokratistegen kan fästas en mängd befintliga och även framtida insatser som rör utbildning och demokratifrågor. Demokratistegen ska bidra till ökad samsyn och stöd för ett effektivare arbete med demokrati inom skolväsendet och folkbildningen.

3.4 Identifierade utmaningar som Demokratistegen svarar mot

Höga förväntningar men begränsat utrymme

Regeringen anser att skolan och folkbildningen är viktiga för att förankra och reproducera demokratin. Regeringen framhåller att folkbildningen har en särskild betydelse när det gäller att erbjuda möjligheter till utbildning och bildning samt att stärka människor i ett fritt och kritiskt tänkande. Internationella åtaganden som Sverige har förbundit sig att följa understryker utbildning för aktivt medborgarskap för att stärka ett hållbart arbete med demokrati, mänskliga rättigheter, rättsstatens principer och hållbara livsstilar samt att motverka alla former av våld, förtryck, intolerans och diskriminering.¹³

Utrymmet för skolutveckling är generellt begränsat samtidigt som skolan liksom andra utbildningsverksamheter inte sällan förväntas bidra till att lösa flera komplexa samhällsutmaningar och problem så som våldsbejakande extremism, hedersrelaterat våld och förtryck, gängkriminalitet, rasism och brister i tillit till samhällsinstitutioner som kan orsakas av konspirationsteorier och falska nyheter.

Skolan kan och ska, liksom annan utbildningsverksamhet, bidra men kan förstås inte förväntas lösa alla samhällsproblem. Huvudmän och rektorer kan uppfatta att

¹² Politisk information i skolan, (prop. 2017/18:17, sid 30).

¹³ Framgår av bland annat av policy från Europarådet, UNESCO och i FN:s arbete med Agenda 2030.

skolan över tid har fått fler och fler uppdrag, så som värdegrundsuppdrag, demokratiuppdrag, jämställdhetsuppdraget, uppdrag om arbete med likabehandling, inkludering, trygghet och studiero, elevhälsofrämjande uppdrag, delaktighet och inflytande, uppdrag att arbeta mot kränkande behandling, trakasserier och annan diskriminering, arbetsmiljöarbete, etc. Många av uppdragen är överlappande och kan utifrån öppna skrivningarna i skollag och läroplaner uppfattas som otydliga. "Kartan" blir svår att följa och många uppdrag uppfattas som prioriterade. Till viss del kan detta utgöra ett styrningsproblem då en överlastning av skolans uppdrag kan motverka de effekter som förväntas från den statliga nivån. Att i styrningen, som i detta uppdrag, ge möjligheter att samordna och ta bredare grepp kan motverka en ryckighet för skolan och att smala insatser genomförs på bekostnad av och tränger undan andra.

Otydligt uppdrag och spridda resurser

Ofta framhålls vikten av en högre grad av samsyn gällande arbetet med värdegrund och demokrati samt att arbetet organiseras och genomförs i en hela-skolan-ansats. Ett verktyg för systematiskt arbete utifrån en hela-skolan-ansats kan förväntas främja en nödvändig samsyn.

Det finns otydligheter i hur skolans arbete med demokrati och mänskliga rättigheter ska tolkas och omsättas i praktiken vilket i förlängningen kan bidra till att alla elever inte ges samma möjligheter att utbildas till medvetna och kompetenta samhällsmedborgare.¹⁴ Flera myndigheter och andra aktörer erbjuder skolväsendet resurser för demokratiarbete i skolan men huvudmän, rektorer och skolpersonal har svårt att överblicka tillgängliga resurser som skulle vinna på att samlas.¹⁵

Trots att utbildningens demokratistärkande roll ofta lyfts fram från politiskt håll kan man utifrån nuvarande kunskapsläge inte med säkerhet slå fast vilken utbildning som faktiskt stärker individens demokratiska kompetens.¹⁶ Kunskapsläget om viss specifikt ämnesinnehåll och dess eventuella effekter på elevernas demokratiska kompetens är tunt. Däremot finns stöd för att ett öppet tillåtande klassrumsklimat har betydelse, främst för elever från familjer med lägre socioekonomisk status. Genomförda studier visar att dessa effekter är starkast bland individer från hem med lägre socioekonomisk status. Utbildning verkar alltså framför allt ha en socialt utjämnande och jämlikhetsskapande funktion. Det finns vidare forskningsstöd för det öppna klassrumsklimatets positiva inverkan för elevernas möjligheter att utveckla de kunskaper och förmågor som behövs för ett aktivt deltagande i vår demokrati. En undervisning med tydliga inslag av

¹⁴ Skolornas arbete med demokrati och värdegrund (Skolinspektionen 2012), Skolors arbete med lärande för hållbar utveckling (Skolinspektionen 2019) och Vår demokrati – värd att värna varje dag SOU 2022:28.

¹⁵ *Vår demokrati – värd att värna varje dag*, SOU 2022:28, sid. 20. Kommittén Demokratin 100 lämnar i betänkandet bland annat förslag att Skolverket ska ta fram allmänna råd eller rekommendationer samt samla resurser för skolväsendet.

¹⁶ *Är skolan demokratifrämjande? Kopplingen mellan utbildning och demokratiska färdigheter: en forskningsöversikt*. (Forum för levande historia, 2019) *Education after Auschwitz - Educational outcomes of teaching to prevent antisemitism*, (Göteborgs universitet 2021).

diskussioner i ett tryggt öppet klassrumsklimat stärker eleverns förmåga att pröva egna åsikter i diskussioner med andra.¹⁷

Det förekommer variationer i synen på skolans demokratiuppdrag och hur detta tar sig uttryck i undervisningen. Skolor tenderar att genomföra demokratiuppdraget i separata delar, där elevernas kunskapsutveckling är en del, ett främjande och förebyggande värdegrundsarbete en annan och det demokratiska medborgarfostrande uppdraget en tredje. Skolornas arbete med demokrati och värdegrund behöver förtydligas och elevernas delaktighet behöver förstärkas. Det demokratiska uppdraget behöver tydliggöras som en del av elevernas kunskapsutveckling i alla ämnen för att stärka utveckling av elevernas demokratiska och medborgerliga kompetens. Eleverna behöver tränas mer i inflytande och delaktighet genom att alla elever ska ges möjlighet att ge uttryck för sina tankar och åsikter samt träna sig på att motivera dem inför andra.¹⁸

Skolverkets arbete med Agenda 2030 omfattar att stärka elevernas demokratiska handlingskompetens och ge eleverna möjlighet till aktiv delaktighet. Ett utvecklingsområde som har identifierats är att rektor behöver kartlägga behovet av kompetensutveckling inom lärande för hållbar utveckling samt verka för att kompetensutveckling erbjuds inom de områden där behov identifierats.¹⁹

Sverige är fortfarande bra på utbildning för demokrati - men det finns utmaningar med bristande likvärdighet

Elever i årskurs 8 har mycket goda kunskaper i demokrati- och samhällsfrågor och ligger i toppskiktet i den internationella undersökningen ICCS 2022.²⁰ Sverige är ett av de länder där eleverna presterar bäst på ICCS kunskapsprov om demokrati- och samhällsfrågor. Bland de 22 deltagande länderna presterar bara Taiwan bättre än Sverige. Resultaten visar dock vissa brister i likvärdighet. Störst påverkan på kunskapsprovets resultat har elevernas socioekonomiska bakgrund, där ICCS utgår från föräldrarnas utbildningsnivå, yrke samt antal böcker i hemmet. Elever från mer gynnade hem presterar bättre än elever från mindre gynnade hem. Sverige är ett av de länder där det är störst skillnad mellan hur elever med hög och låg socioekonomisk bakgrund presterar på kunskapsprovet. I ICCS 2022 finns en ökad spridning mellan svenska elevers kunskapsresultat. Mellan 2016 och 2022 är de bäst presterande elevernas resultat oförändrat. Däremot har de lägst presterande elevernas resultat sjunkit och är nu på samma nivå som 2009. Skillnader mellan skolor har också ökat något.

I ett internationellt perspektiv har de svenska åttondeklassarna ett högt förtroende för samhällsinstitutioner. Andelen elever som litar på regering, domstolar, polisen, politiska partier och riksdag är väsentligt högre i Sverige. Sedan 2016 har de svenska elevernas förtroende sjunkit för domstolar, sociala medier och polisen.

¹⁷ Att lära demokrati – lärares arbetsätt i fokus, Skolforskningsinstitutet 2023

¹⁸ Skolornas arbete med demokrati och värdegrund, Skolinspektionen 2012, Skolors arbete med lärande för hållbar utveckling (Skolinspektionen 2019) + LÄGG TILL KVALITETSGRANSKNINGAR 2 ST FRÅN 2022.

¹⁹ Skolors arbete med lärande för hållbar utveckling, Skolinspektionen 2020.

²⁰ ICCS 2022, Kunskaper, attityder och engagemang i demokrati- och samhällsfrågor elever årskurs 8 i ett internationellt perspektiv (Skolverket 2023).

Särskilt stor är nedgången i förtroendet för människor i allmänhet. I Sverige har det minskat med 26 procentenheter sedan 2009 och med 15 procentenheter mellan 2016 och 2022. Stödet för lika möjligheter för invandrare är generellt starkt bland elever i Sverige och har ökat sedan 2016. Svenska åttondeklassare uttrycker också starkt stöd för kvinnors och mäns lika möjligheter, men stödet har minskat bland pojkar och elever med lägre socioekonomisk bakgrund sedan 2016.

Sverige och övriga Norden benämns av forskare inom citizenship och civic education som ett "Nordic Lighthouse" med lång tradition av att tillmäta betydelse för utbildning för aktivt medborgarskap och att ge principer om likabehandling och icke-diskriminering en tydlig plats i de bestämmelser som styr skolans verksamhet. Samtidigt understryks att samhällsutmaningar som faktaresistens, konspirationsteorier, växande populism och extremism gör demokratin till ett "rörligt mål". Utbildningens demokratiska uppdrag måste följa med och anpassas för att främja en stark och resilient demokrati.²¹

Demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter genomsyrar inte i tillräckligt hög grad skolmiljön

I en utbildning som genomsyras av grundläggande demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter upplever barn och elever trygghet, inkludering, likabehandling, delaktighet och möjlighet att utöva inflytande. Skolmiljön, både i undervisningen och i utbildningen i övrigt, präglas då av frånvaro eller åtminstone låg förekomst av kränkande behandling, trakasserier och annan diskriminering, incidenter av våld, olika uttryck av rasism, sexism eller hedersrelaterat våld och förtryck. Denna utformning av utbildningen främjar barns och elevers möjligheter att nå utbildningens mål. Utvecklingsarbete i denna riktning främjar likvärdighet. Enligt skolmyndigheternas finns tecken på en fortsatt gradvis försämring för områdena trygghet och studiero och arbetet mot kränkande behandling och diskriminering. Det finns även utmaningar med bristande likvärdighet mellan skolor och att flickor i högre grad upplever bristande trygghet och studiero jämfört pojkar.²²

Av antimobbingsforskningen framgår att det tidigare framgångsrika utvecklingsarbetet mot mobbning i svenska skolor kan ha avstannat något. Trots att förekomst av mobbning i svenska skolor har legat lågt i internationella jämförelser visar senare mätningar en oroväckande ökning av mobbning bland elever i Sverige.²³ Mobbningen ökar för samtliga åldrar, både bland flickor och bland pojkar.²⁴ Av lagens sju diskrimineringsgrunder är etnicitet den vanligaste orsaken till trakasserier i skolan. Mobbning, diskriminering, utfrysning och till och med fysiskt våld med rasistiska drag är vanliga inslag dagligen för många

²¹ Nordic Education in Democratically Troublesome Time – Threats and Opportunities, Conference Report, Erik Amnå, m.fl. Örebro universitet, 2019.

²² Attityder till skolan (Skolverket 2019) och Skolenkäten, (Skolinspektionen 2021).

²³ *Skapa trygghet för lärande – om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling*, Skolverket 2022

²⁴ Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige – Statistisk lägesbild, Statistiska Centralbyrån 2019.

barn.²⁵ Den upplevda utsattheten på internet fortsätter att öka.²⁶ Intervjuer med personer som tillhör olika utsatta grupper visar utsatthet för diskriminering och hatbrott också i utbildningsmiljöer. Olika former av rasism utgör en del av barns och ungas vardag, särskilt i skolan och på nätet.²⁷ Undersökningar om hur olika uttryck av antisemitism kan utgöra problem i skolan synliggör utmaningar i Malmö och Stockholm.²⁸ Skolpersonal saknar ofta tillräckliga förutsättningar och kunskaper för ett effektivt arbete mot antisemitism. I Malmö framhålls att det är de geopolitiska frågorna (Mellanösternkonflikten) och inte den religiösa/kulturella/etniska identiteten som är centrum för antisemitismen. Lärare behöver såväl kunskaper om Mellanösternkonflikten som redskap att hantera frågor som kan skapa spänningsfält i klassrummet. I Stockholm synliggör undersökningen behovet av fortbildning för lärare, till exempel att tydligare ta upp frågor om antisemitism när man undervisar Förintelsen.

Unga hbtqi-personer upplever oftare skolan som en otrygg plats. Unga hbtqi-personer är jämfört andra mer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck som grundar sig i vårdnadshavares och andra närståendes intolerans kopplad till sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Uttryck för homo-, bi- och transfobi i utbildningsmiljöer bidrar till att hbtqi-personer oftare drabbas av psykisk ohälsa, självmordstankar och självmord.²⁹

Brister i delaktighet och inflytande

Delaktighet i skolan är centralt för elevers lärande och utveckling. Ofta saknas en gemensam förståelse för vad som menas med elevdelaktighet. Skolan behöver arbeta utifrån en definierad innebörd av delaktighet, utveckla en förståelse för hur konkreta metoder och det egna förhållningssättet påverkar arbetet med att främja delaktighet samt utveckla en medvetenhet om hur anpassningar och valda prioriteringar får olika konsekvenser för olika elevers förutsättningar för delaktighet.³⁰ Skolans arbete med barns och elevers delaktighet och inflytande innebär inte att förändra eller påverka ansvar och roller mellan elever, lärare, rektor och övrig skolpersonal. Att tydliggöra för barn och elever vilka frågor de kan utöva inflytande över och hur är en framgångsfaktor. Forskning som undersökt hur elever uppfattar inflytande har konstaterat att barn och elever ofta vant sig vid en underordnad position och inte invänder mot det. Ofta finns dock en känsla hos eleverna av att demokratiska diskussioner om gemensamma frågor inte är på riktigt utan att det egentligen ändå bara är lärarna som bestämmer.³¹ Även den representativa skoldemokratin upplevs ofta som dåligt fungerande till exempel genom att eleverna inte i tillräcklig grad får utöva inflytande i relevanta

²⁵ Friendsrapporten 2021, Stiftelsen Friends.

²⁶ Ungar och medier, Statens medieråd 2021.

²⁷ Om barns och ungas utsatthet för rasism, Barnombudsmannen, 2021.

²⁸ *Skolgårdsrasism, konspirationsteorier och utanförskap – En rapport om antisemitism och det judiska minoritetsskapet i Malmös förskolor, skolor, gymnasier och vuxenutbildning*, Malmö stad 2021, *Antisemitismen i Stockholms skolor - en rapport om skolpersonal och elevers upplevelser och tankar kring antisemitiska uttryck i sin skolmiljö*, Stockholm stad 2022.

²⁹ Samlat grepp mot rasism och hatbrott – Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, Regeringskansliet, Justitiedepartementet, Kulturdepartementet, 2017.

³⁰ *Att skapa förutsättningar för delaktighet i undervisningen*, Skolinspektionen 2018.

³¹ *Barns och elevers inflytande i förskolan och skolan: En forskningsöversikt*, Hanna Thuresson, Ann Quennerstedt, Educare, 2020:2 Malmö universitet, 2020.

frågor som rör dem samt att lärarna styr i hög grad. Detta innebär en risk att en negativ bild av deltagande i demokrati etableras hos elever.³² Reellt inflytande i de frågor där det är lämpligt utifrån barns och elevers ålder och mognad har goda effekter på motivation, stolthet och hälsa. Samtidigt finns risker med besvikelse och frustration hos elever när de inte får göra sin röst hörd eller när förslag inte leder någon vart.³³

I Skolverkets riktade insatser synliggörs att demokrati- och värdegrundsarbetet behöver stärkas

I Skolverkets arbete med riktade insatser har utmaningar och utvecklingsbehov som kan kopplas till demokrati och värdegrundsarbete i skolan identifierats. I mötet med huvudmän har myndigheten identifierat att det finns stora behov av att öka kvaliteten i värdegrundsarbetet, till exempel att arbeta för att minska risken för kränkningar och intolerans. Utvärderingar visar på behov av arbete med att motverka fördomar och diskriminering. Knappt 50 procent av svarsenkäterna visade på att huvudmannen stärkt sitt arbete med att motverka fördomar och diskriminering.³⁴ Insatser på området trygghet, studiero och åtgärder mot kränkande behandling är förhållandevis ovanliga trots att många huvudmän uppger att de har problem med rasism och exkludering.³⁵ Från redovisningen till regeringen av uppdraget nyanländas lärande 2020 identifierades på huvudmannanivån behov av att utveckla arbetet i området attityder, bemötande och värderingar, till exempel behov av att skapa åtgärder för att motverka kränkningar och diskriminering i hela styrkedjan. På förskole- och skolnivå identifierades behov att utveckla arbetet med attityder, bemötande och värderingar, till exempel behov av att skapa samsyn i förhållningssätt och attityder samt att utveckla arbetet för att motverka fördomar och diskriminering. Huvudmän beskriver bland annat att insatser som genomförs för flera eller alla skolformer inom området attityder, bemötande och värderingar upplevs ha bidragit till att det gemensamma ansvarstagandet för alla elever har förbättrats, att ledarskapet har utvecklats och förbättrats när rektors medvetenhet om dessa frågars betydelse har ökat. Medvetenheten om betydelsen av att anlägga interkulturella och normmedvetna perspektiv på verksamheterna har ökat. Hos några huvudmän har barnrättsperspektivet varit i fokus för insatserna och det finns beskrivningar av hur man efter genomförd insats sett över sin verksamhet och infört fler forum där barnen får uttrycka sina åsikter och ha delaktighet i verksamheten. I grundskolan uppger en del huvudmän att insatser inom området till exempel har bidragit till att rutinerna kring hantering av kränkande behandling har förtydligats och förbättrats vilket i något fall också verkar ha bidragit till att det har blivit något färre anmälningsärenden samtidigt som problem med rasism har kommit till ytan.

³² *F-varning för demokratin – en undersökning om ungas möjligheter att påverka sitt liv, sin framtid och Sverige*, Sveriges Elevkårer 2023.

³³ *Delaktighet för lärande*, Skolverket 2015.

³⁴ Utvärdering nyanländas lärande, rapport 2021:11, Skolverket.

³⁵ Redovisning av uppdrag (U2018/00404/S) att genomföra insatser för att stärka utbildningens kvalitet för nyanlända elever och vid behov för elever med annat modersmål än svenska, Dnr 2018:00457, sid 44–46.

Demokratistegen möjliggör för verksamheterna att systematiskt genom att identifiera om och i så fall hur dessa utmaningar avspeglas inom undervisningen och skolmiljön. Se vidare under avsnitt 5.

3.5 Utgångspunkter i norska Dembra och Europarådets ramverk

Av regeringsuppdraget framgår att kunskaper och erfarenheter från arbete med Dembra och Europarådets ramverk RFCDC ska utgöra utgångspunkter för arbetet med insatsen.

Skolutveckling med den norska Dembra-modellen tar sikte på förändring på såväl verksamhetsnivå som hos barn och elever. Liksom Demokratistegen är Dembra³⁶ en modell för systematiskt arbete med demokratifrågor i skolan. En kartläggning av såväl undervisning och skolmiljö ger en nulägesbeskrivning som utgör grunden för verksamheternas val och prioritering av fokusområde. Insatserna planeras och genomförs med hjälp av de metoder och material som samlats under olika fokusområden.³⁷

Europarådets ramverk om kompetenser för demokratisk kultur (RFCDC)³⁸ har varit en utgångspunkt i framtagandet av Demokratistegen. RFCDC fokuserar på barns och elevers individuella utveckling av demokratiska kompetenser (värderingar, attityder, kunskaper och förmågor).³⁹ I modellen Demokratistegen används ramverket för anställda att kartlägga och analysera demokratiarbete i den egna verksamheten. Detta genom att undersöka i vilken mån och hur verksamheten som organisation på strukturell nivå genom undervisning och utbildningens utformning i övrigt fungerar demokratifrämjande.⁴⁰ I modellen har RFCDC använts för att lärare i kartläggningen tillsammans ska reflektera hur undervisningen främjar möjligheter att utveckla de kompetenser som behövs för att kunna delta aktivt i vår demokrati. RFCDC ska inte uppfattas som ytterligare en läroplan, utan som ett stöd för att leva upp till målen i skollagen och läroplanerna utifrån vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

³⁶ LÄNK TILL DEMOKRATISTEGEN PÅ SKOLVERKETS UTBILDNINGSPLOTTFORM

³⁷ LÄNK TILL FLHs RESURSBANK.

³⁸ Om RFCDC på Europarådets webbplats [The Reference Framework of Competences for Democratic Culture \(RFCDC\)](#).

³⁹ Om DEMBRA på webbplatsen <https://dembra.no/sv/om-dembra/> och om RFCDC på Europarådets webbplats [The Reference Framework of Competences for Democratic Culture \(RFCDC\)](#) (coe.int).

⁴⁰ Europarådet Teacher Self-Reflection Tool och Teacher Training Modul.

4. Hög grad av transparens - samverkan, förankring och spridning

4.1 Samverkan enligt uppdrag

Myndigheterna har tillsammans genomfört samråd enligt uppdragsbeskrivningen med Barnombudsmannen, Center mot våldsbejakande extremism vid Brottsförebyggande rådet, Diskrimineringsombudsmannen, Folkbildningsrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Skolinspektionen och Centrum för mångvetenskaplig forskning om rasism vid Uppsala universitet. Ett separat samråd har även genomförts med Statens medieråd.

Myndigheterna har utöver detta genomfört samråd med följande civilsammanslagningar; Demokratibygget, Stiftelsen Expo, Svenska kommittén mot antisemitism och Sveriges elevkårer. Utöver dessa samråd har representanter för Sveriges nationella minoriteter genom Skolverkets stående samråd givits möjlighet att komma med synpunkter och bidrag i myndigheternas arbete med regeringsuppdraget.

4.2 Förankring genom ytterligare samverkan och samråd

I syfte att förankra och utpröva Demokratistegen tillsammans med professioner inom skolväsendet har myndigheterna använt MUCF:s Demokratimentorsnätverk – ett nätverk av lärare och andra yrkesgrupper i skolan.

För att säkerställa att vi bygger Demokratistegen på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet har myndigheterna genomfört samråd med forskare. Professor emeritus Erik Amnå vid Örebro universitet anlätades för att lägga upp och genomföra samrådet där 34 forskare från 17 olika lärosäten deltog.

Myndigheterna har genomfört ett antal ytterligare samråd med Folkbildningsrådet i syfte att kunna förankra och utpröva modellen Demokratistegen tillsammans med utbildningsverksamheter inom folkbildningen. Forum för levande historia genomför i detta syfte även två Dembra-piloter på folkhögskolor.

Med anledning av Sveriges ordförandeskap i IHRA, International Holocaust Remembrance Alliance, och att insatsen utgör en del av Sveriges åtaganden⁴¹ efter Malmö International Forum on Holocaust Remembrance and Combating Antisemitism genomfördes ett enskilt samråd med World Jewish Congress.

Myndigheterna har etablerat ett erfarenhetsutbyte med Norge som visat intresse av hur Sverige med Demokratistegen utifrån Dembra och Europarådets ramverk

⁴¹ Outcome Document Pledges presented at the Malmö International Forum on Holocaust Remembrance and Combating Antisemitism, [outcome-document-malmo-forum-211130.pdf \(government.se\)](https://www.government.se/press-releases/2018/04/outcome-document-malmo-forum-211130.pdf)

utvecklar arbetet för svensk kontext. Medarbetare på Skolverket och Forum för levande historia har besökt Dembra-skolor i Norge och vi planerar för en aktiv svensk medverkan vid Dembras 10-årsjubileums-konferens i november 2023. DIS-nätverket⁴² (Nordiska ministerrådet) var startpunkten för den första utprövningen av Dembra i Sverige och utgör även fortsättningsvis en given utgångspunkt. Myndigheterna avser fortsätta erfarenhetsutbyte med Norge och andra nordiska länder i fråga om arbetet med Dembra och liknande koncept.

4.3 Samverkan under utprövning

Under oktober 2023 utprövades en testversion av Demokratistegen. Ett 80-tal unika användare fick pröva de två olika versioner av modellen (en för skolväsendet och en för folkbildningen). Testanvändare från professioner i skolväsendet respektive folkbildningen samt forskare fick möjlighet att lämna skriftliga synpunkter enskilt eller vid tre samråd. Till stor del utgjordes dessa samråd av samma deltagare som varit med i tidigare samråd under framväxandet av Demokratistegen. Även myndigheter och företrädare för civilsamhället var representerade. Se resultat av utprövningen under 5.4.

4.4 Spridning och information om det pågående arbetet

I syfte att sprida information och kunskap om Demokratistegen har myndigheterna i ett flertal sammanhang informerat om arbetet med regeringsuppdraget och vad som är på gång, till exempel vid nordiska skolledarkongressen, Skolverkets konferens för nyanländas lärande, Europaparlamentets ambassadörsskoleprogram, Vetenskapsfestivalen, Friends dialog-konferens om nationellt enkätsystem och skolklimat, webinarium i den mot rektorer inriktade insatsen Värdebaserat ledarskap samt internationellt för DIS-nätverket inom Nordiska ministerrådet, vid EPAN i Europarådet, på Dembras jubileumskonferens i Oslo (se nedan) och i EU-kommissionens working group on equality and values in education and training.

Myndigheternas uppfattning är att Demokratistegen väcker nyfikenhet och intresse, framför allt genom det breda angreppssättet, den systematiska inriktningen och kopplingen till Europarådets ramverk.

4.5 Deltagande/bidragande jubileumskonferens Dembra 10 år

Sverige deltog och bidrog genom inbjudan från Norge vid Dembras jubileumskonferens i Oslo 2–3 november 2023. En svensk delegation med 10

⁴² DIS står för Demokrati, Inkludering och Säkerhet. Initiativet till det nordiska nätverket i frågor om demokrati och skola togs efter terrorattackerna i Europa, bland annat Paris 2016 och Bryssel 2016.

tjänstepersoner från Skolverket och Forum för levande historia tog del av programmet och nätverkade tillsammans med 250 konferensdeltagare från Dembra skolor, de 6 freds- och rättighetscentra som faciliterar Dembra i Norge, lärarstuderande, forskare samt tjänstepersoner från Kunnskapsdepartementet och Utdanningsdirektoratet. Sverige bidrog med två svenska seminarier varav det ena behandlade Demokratistegen och dess skillnader och likheter med norska Dembra och det andra behandlade Skolforskningsinstitutets forskningsöversikt om demokratiutbildning samt diskussion om att organisera och genomföra demokratiutbildning på vetenskaplig grund. Det norska intresset för bland annat hur Sverige tagit in Europarådets ramverk i kartläggningen samt hur vi riktar oss till folkbildningen borgade för fortsatt erfarenhetsutbyte mellan såväl tjänstepersoner som skolor i de nordiska länderna som arbetar med Dembra respektive Demkratistegen.

5. Närmare om Demokratistegen

5.1 Modellens innehåll

Myndigheterna har valt namnet Demokratistegen i nära samråd med målgrupper inom skolväsendet och folkbildningen. Namnet syftar till att signalera att det handlar om ett systematiskt och långsiktigt arbete där alla tar steg tillsammans för ökad demokratisk handlingskraft.

Demokratistegen är en modell för ett systematiskt arbete med att organisera, planera och genomföra utvecklingsarbete med demokrati i skolan och inom folkbildningen. Utgångspunkten är de utmaningar och brister verksamheterna själva identifierar.

På Skolverkets utbildningsplattform⁴³ erbjuder Demokratistegen resurser för kartläggning och analys av verksamhetens arbete med demokrati i såväl undervisningen som i utbildningen i övrigt. I linje med upplägget för ett systematiskt kvalitetsarbete väljs ett fokusområde ut efter en nulägesanalys.

Med hjälp av resursbanken - den samling av urval av metoder och material som kommer att ligga på Forum för levande historias webbplats - lägger verksamheten därefter upp en plan för utvecklingsarbetet som sedan följs upp och utvärderas. Demokratistegens resursbank har potential att hjälpa skolor och folkhögskolor att navigera och välja rätt bland det stora utbud av material och metoder som finns för skolans arbete med demokrati och mänskliga rättigheter.

Det prioriterade utvecklingsområdena kan rymma såväl frågor som rör brister att skolmiljön inte tillräckligt präglas av demokrati och mänskliga rättigheter som att

⁴³ Skolverkets utbildningsplattform är en av flera kanaler för stöd och resurser som Skolverket har för myndighetens målgrupper. [Skolverkets utbildningsplattform](#)

undervisningen behöver utvecklas för att bättre stärka de kunskaper och förmågor som behövs för att ta en aktiv del i vår demokrati. Modellen inklusive resursbanken ska kunna utgöra ett generellt stöd som målgrupperna kan använda själva men de verksamheter som vill ha myndigheternas konkreta stöd i utvecklingsarbetet erbjuds handledning.

5.2 Målgrupperna erbjuds handledning i arbetet

Handledningen i Demokratistegen kan utgöras av enstaka samtal, möten via digitala plattformar eller att anställda på myndigheterna kommer ut till verksamheterna. Handledningen fokuserar att stödja verksamheternas arbete med modellen och utifrån ett coachande och dialogbaserat förhållningssätt. Handledare i Demokratistegen utgör bollplank för verksamheten att ta nästa steg samt en extern part att pröva och diskutera vägval med. En handledare i Demokratistegen kommer inte med konkreta råd eller förslag på prioriteringar eller fokusområden. Handledningen kan röra till exempel stöd i att analysera nulägesbeskrivning, göra prioriteringar och att välja fokusområdet. Det kan även handla om att lotsa och tipsa vidare till lämpliga metoder och material för utvecklingsarbete inom de områden som verksamheterna identifierat efter kartläggning. Vi överväger just nu också möjligheten att kunna erbjuda några huvudmän/ansvarig möjlighet att genom samverkansavtal ingå ett mer omfattande och övertid längre handledningsstöd på upp till 1–1,5 år.

Skolverket handleder verksamheter inom skolväsendet och Forum för levande historia handleder verksamheter inom folkbildningen. Verksamheterna bokar handledning i modellen på Skolverkets utbildningsplattform. Tillsammans har myndigheterna tagit fram en manual för handledning för att säkra likvärdighet och struktur. Myndigheterna avser att under våren 2024 ta fram en utbildning för handledare i Demokratistegen som utgår ifrån vilka kompetenser som behövs för handledning i just denna modell för systematiskt arbete med demokratifrågor i skolan och folkbildningen.

5.3 Utprovning av testversion i nära samarbete med profession och forskning

Myndigheterna har under september 2023 tillgängliggjort en testversion av Demokratistegen med fokus på funktionalitet och innehåll. Utprovningen har skett av professioner inom skolväsendet och folkbildningen samt av forskare i syfte att säkerställa ändamålsenlighet och användarvänlighet. Forskare med kompetens inom specifika sakområden har säkerställt vetenskaplig grund i Demokratistegens olika delar.

Vid utprovningen av testversionen har Skolverket och Forum för levande historia bland annat undersökt funktionalitet, målgruppsanpassning, avgränsningar och hur målgrupperna uppfattar Demokratistegen i relation till vår uttolkning av de

bestämmelser som reglerar verksamheternas arbete med demokrati och mänskliga rättigheter.

Resultatet av utprövningen förstärkte myndigheternas uppfattning om modellens potential men synliggjorde också behov av ytterligare revidering av till exempel enkäter, funktionalitet, dimensionering och andra anpassningar efter målgrupperna. Vidare stärkte resultatet av utprövningen uppfattningen att Demokratistegens uttolkning av skolans och folkbildningens demokratiska uppdrag i hög grad motsvarar såväl forskningen som professionernas uppfattning. Demokratistegen uppfattas vara ett välkommet initiativ – en pusselbit som saknats.

5.4 Nordisk grundkurs i Europarådets ramverk

Skolverket har genom sin svenska representation i policynätverket Education Policy Advisors Network (EPAN) inom Europarådet tillsammans med norska Utdanningsdirektoratet och konsult, professor Claudia Lenz, tagit fram och genomfört en nordisk version av Europarådets grundkurs i ramverket av kompetenser för demokratisk kultur (RFCDC). Kursen har erbjudits både tjänstemän och praktiker verksamma inom fältet utbildning och demokrati i november 2023. Bland kursdeltagarna fanns handledare i både Dembra i Norge och Demokratistegen i Sverige. Kursen har omfattat 20 deltagare med representation från alla nordiska länder i såväl kursdeltagare som gästföreläsare. Myndigheterna avser att undersöka möjligheterna att ge kursen även under 2024 som en del i utbildning för handledare i Demokratistegen samt som ett erbjudande för ansvariga på de skolor och folkhögskolor som använder Demokratistegen.

6. Demokratistegen lanseras 7 februari 2024

Vid offentliggörandet av resultaten av ICCS, International Citizenship and Civic Study genomförde Skolverket 29 november 2023 ett fördjupat webinarium om skolans arbete med demokratifrågor.⁴⁴ I detta webinarium framkom att Demokratistegen blir tillgängligt för målgrupperna vid lansering 7 februari 2024. Lanseringen kommer att följas av flera kommunikationsinsatser under våren och löpande framöver vid behov.

⁴⁴ [Skolverket fördjupar om ICCS 2022](#), webinarium (Skolverket 2023)

7. Det fortsatta arbetet med Demokratistegen

7.1 Ett långsiktigt stöd

Enligt likalydande uppdrag i regleringsbrev för 2024 ska myndigheterna tillsammans under 2024 och 2025 vidareutveckla och följa upp verktyget för systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i skolväsendet, folkbildningen och inom andra delar av utbildning för vuxna. Myndigheterna bedömer att detta ökar möjlighet att etablera Demokratistegen som ett långsiktigt stöd.

Regeringen anger vidare att utgångspunkten för uppdraget är densamma som för tidigare uppdrag (U2021/04941, Ku2021/02377). Syftet är även fortsättningsvis att motverka nutida uttryck för antisemitism och andra former av rasism. Myndigheterna ska erbjuda målgrupperna processtöd i arbetet med verktyget.

Det nya uppdraget omfattar att verktyget nu ska anpassas så att det kan användas i förskola, förskoleklass, anpassad grundskola och anpassad gymnasieskola. Regeringen ger även myndigheterna uppdrag att arbeta utåtriktat för att nå fler förskolor och skolor, i synnerhet sådana förskolor och skolor som särskilt är i behov av arbete med verktyget. I redovisningarna av uppdraget ska det ingå uppgifter om i vilken utsträckning och utifrån vilka utmaningar som förskolor och skolor har tagit del av det stöd som erbjuds inom ramen för uppdraget.

Skolverket har sedan 2015 erfarenheter av att arbeta med riktade insatser för stöd till skolutveckling och Forum för levande historia har påbörjat ett strategiskt arbete för att nå ut bredare till målgrupper i hela landet och för att nå dem som står längst ifrån demokratin. Demokratistegen kommer att vara en del i detta strategiska arbete.

7.2 Rollfördelning mellan myndigheterna

Myndigheterna kommer även fortsättningsvis att fördela uppgifter och roller i arbetet med Demokratistegen utifrån respektive myndighets erfarenhet, kompetens, inriktning och instruktion. Skolverket har det övergripande ansvaret för att förvalta och utveckla modellen medan Forum för levande historia har motsvarande ansvar gällande samlingen av metoder och material i Resursbanken. Skolverkets personal hanterar personal i skolväsendet och Forum för levande historias personal hanterar folkbildningen.

Genom ansvar i de olika delarna finns förutsättningar för ett långsiktigt och gemensamt arbete med att utveckla Demokratistegen.

7.3 Förvaltning och anpassning av Demokratistegen

En del i förvaltning är att tillsammans med målgrupperna även fortsättningsvis och löpande undersöka förbättringsmöjligheter gällande modellen. Här kommer handledningen ge myndigheterna värdefull kunskap om hur modellen kan utvecklas. Resursbanken behöver underhållas och förvaltas löpande för att komplettera, uppdatera och ersätta befintliga metoder och material utifrån målgruppernas behov, samhällsförändringar och när nya metoder och material tas fram av myndigheter och civilsamhället.

Under 2024–2025 avser myndigheterna anpassa Demokratistegen till att också kunna erbjudas skolformerna förskola och anpassad grundskola/gymnasieskola samt studieförbund inom folkbildning.

Myndigheterna kommer även att under 2024 ta fram en utbildning för de som ska ge handledning enligt den manual som tagits fram under 2023. Handledare i Demokratistegen behöver bland annat kunskaper om skolutveckling och dialogkompetens samt kunskaper inom sakområdena. Här finns även möjliga kopplingar till Nordisk grundkurs i Europarådets ramverk, se 5.4.

7.4 Uppföljning och utvärdering av Demokratistegen

Uppföljning kommer att ske genom kvantitativa utvärderingar med nyckeltal för hur många verksamheter som har registrerat sig på Skolverket utbildningsplattform och använt Demokratistegen och tagit kontakt med myndigheterna för att få handledning. Även kvalitativa utvärderingar genomförs genom löpande kontakt med deltagande verksamheter om hur arbetet fortskrider i samband med handledning. Kontakt med forskare har tagits för följeforskning om insatsens effekter men sådan följeforskning beror på om forskarna lyckas få extern finansiering. Skolverket kommer också att undersöka möjligheten att de verksamheter som deltar i Demokratistegen kommer med i urvalet till den internationella kunskapsmätningen ICCS 2027. Därmed skulle det bli möjligt att utvärdera om elever på skolor som deltar i Demokratistegen presterar på en högre nivå än elever på motsvarande skolor som inte deltar i Demokratistegen.

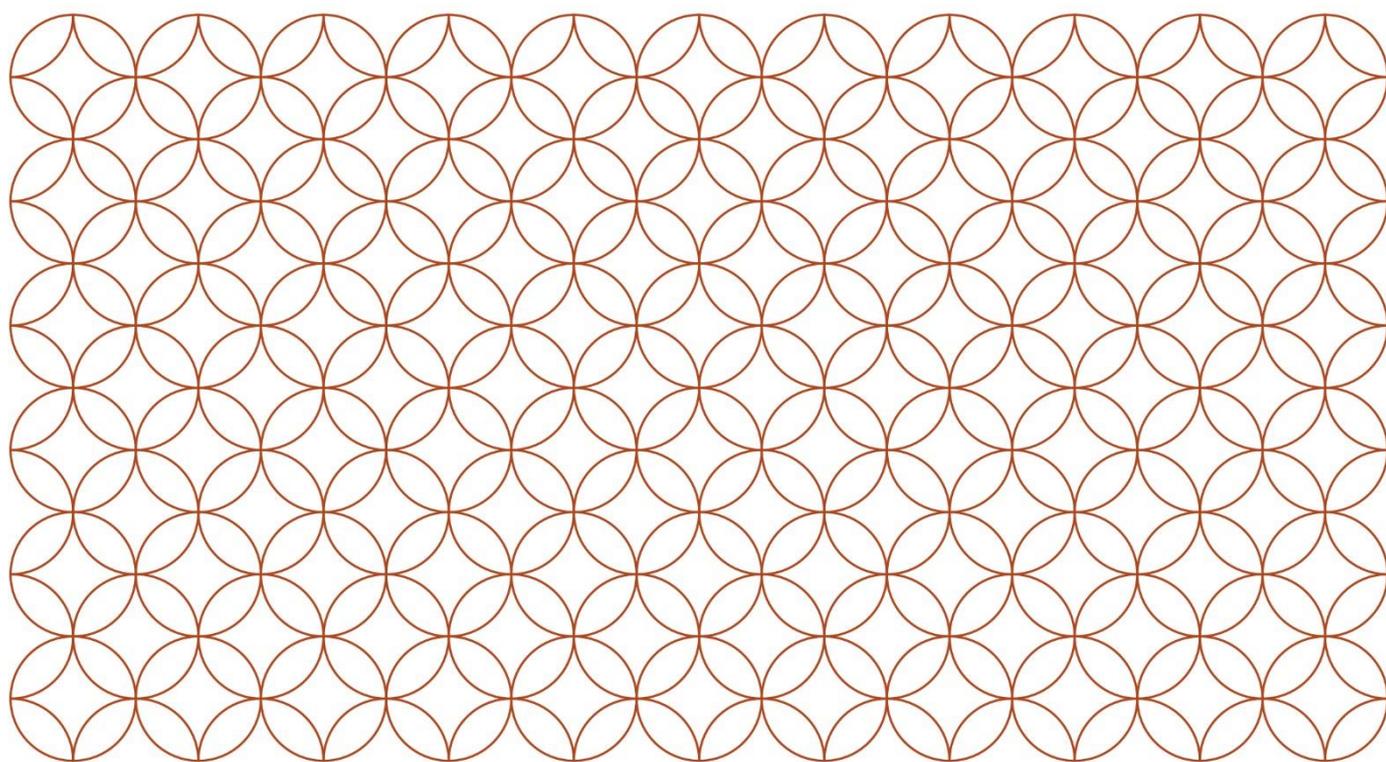
7.5 Återkommande utbildningstillfälle om skola och demokrati

Myndigheterna vill undersöka möjligheterna att liksom med Dembra i Norge samla deltagande verksamheter i en årligt återkommande konferens eller utbildningstillfälle på temat skola och demokrati. Till ett sådant utbildningstillfälle skulle även andra myndigheter verksamma i frågorna kunna bjudas in i planering och genomförande. Aktuella rapporter, insatser och initiativ kan få ett givet utrymme när målgrupperna är samlade och utbildningen/konferensen skulle kunna ges olika inriktning/tema från år till år.

7.6 Nätverk för beprövad erfarenhet och forskarråd

Skolverket och Forum för levande historia driver tillsammans med MUCF och elevorganisationerna Elevernas riksförbund, Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd ett demokratimentorsnätverk. Syftet med nätverket är att ge unga elever en ökad demokratisk medvetenhet och kompetens genom att stärka skolans roll i demokratin och skolans demokratiska uppdrag. Det gör nätverket huvudsakligen genom inspirations- och kunskapsträffar. Demokratimentorsnätverket har fyllt en viktig funktion i utvecklingsarbetet av Demokratistegen under 2023. Bland annat har olika delar av Demokratistegen utprovats på de representanter för skolans professioner och elevrepresentanter som ingår i nätverket. Skolverket, Forum för levande historia och MUCF planerar att gemensamt driva nätverket vidare under 2024 för att bland annat skapa ett forum för beprövad erfarenhet kring skolvalet till Europaparlamentet. Aktiviteter och lärdomar från Demokratimentorsnätverket kommer att spridas till verksamheter som deltar i Demokratistegen genom att kommuniceras i en aktivitetskalender Demokratistegens resursbank.

Professor Erik Amnå har anlitats under framtagandet av Demokratistegen i syfte att bidra i kontakten med forskarsamhället. Myndigheterna avser att även fortsättningsvis ha en nära kontakt med de forskare som haft en inblick i framtagandet. En möjlighet är att ur gruppen som redan visat intresse forma ett forskarråd som följer och bidrar i utvecklingen av Demokratistegen.

Skolverket

www.skolverket.se